

Pentti Pietari Rastas

25.11.1933–1.11.2018

Muistoja Pentistä ja Lapin kallioperän kartoituksesta kuudelta vuosikymmeneltä

Pentti Pietari Rastas syntyi Laatokan Karjalassa Kurkijoella 25.11.1933. Sotien ja evakkomatkojen jälkeen perhe sijoittui Loimaalle, jossa Pentti pääsi ylioppilaaksi keväällä 1954. Opiskelu Turun yliopistossa alkoi syksyllä 1956, sitä ennen hän oli suorittanut vuoden mittaisen asepalveluksen ja toiminut lukuvuoden 1955–56 Loimaalla Orisuon kansakoulun tilapäisenä opettajana. Yliopistossa Pentin pääaine oli aluksi maantiede ja biologia, mutta kohtaaminen geologian tuntiopettajana tuolloin toimineen Kalle Neuvosen kanssa muutti opiskelijan mielen ja suuntauksen geologiaan. Kalle kävi 1950-luvulla luennoimassa muutaman kerran lukukaudessa geologian approbaturiin liittyviä asioita maantieteen opiskelijoille.

Penttin mieleen oli jäänyt tapaus, kun syksyn ensimmäisillä luennoilla Kalle vei oppilaat katsomaan geologiaa Turun lähiössä Va-

saramäen kallioilla. Siellä kalliolla istuskeltaessa Kalle kaivoi esiin sanomalehteen käärityn paketin, josta löytyi kiireisen luennoitsijan pahimpaan nälkäänsä juuri torilta ostamia, vielä lämpimiä savusilakoita. Niitä hän tarjoi oppilailleen samalla kun oman syöntinsä ohella luennoi jalkojen alla olevan kallion ihmeellisyyksistä. Pentin mielestä Kallen tarjoamat savusilakat olivat niin hieno ele opettajalta, että se vei paitsi opiskelijoita aina vaihtaneen nälän, myös Pentin sydämen ja näin hänestä tuli Kallen vankkumaton ihailija. Luennoitsijan puheesta paljastunut Viipurin murre varmaan myös herätti vastakaikua Kurkijoella syntyneessä Pentissä.

Turun yliopiston geologian laitos perustettiin vuonna 1958 ja se aloitti toimintansa Yliopistonmäelle valmistuneessa luonnontieteiden talossa. Pentti oli tuolloin jo ylioppilaskunnan edustajistossa, ja siinä ominaisuudessa osallistui airuena ja lipunkantajana talon vihkiäisjuhlaan. Hän toimi myös Savo-Karjalaisen osakunnan isäntänä. Aikaisempi tuntiopettaja Kalle Neuvonen tuli nyt hoitamaan geologian professorin virkaa ja Pentti vaihtoi pääaineensa geologiaan.

Kuva 1. Pentti Rastas ohjeistaa nuorempia kollegoitaan Kittilässä vuonna 1992.

Kalle muisteli, että Pentin neuvottelutaidoista oli suurta hyötyä toimintaansa aloittavalle laitokselle: Pentti esimerkiksi neuvotteli Kupittaa Saven kanssa laitokselle aidon ja kokonaisen turkulaisen kahvikaluston, jonka tehtaan johtaja kävi henkilökohtaisesti luovuttamassa laitokselle. Pentin puheesta saamansa idean perusteella johtaja tällöin kehui, miten tärkeä geologian laitos on Turulle ja erityisesti Kupittaa Savelle. Toisen turkulaisen liikkeen kanssa Pentti neuvotteli kaasukeittimet, kaasupullot ja retkiastiat käytettäviksi ilman vuokraa laitoksen saaristokekskursiolla. Pentti ymmärsi ja sai myös lahjoittajat ymmärtämään, että rutiköyhä Geologian laitos tarvitsi kaiken mahdollisen tuen päästäkseen alkuun.

Kun Kalle Neuvonen sai virallisen nimityksen geologian ja mineralogian professoriksi syksyllä 1960, oli geologiaa pääaineena opiskeleva joukko jo kasvanut toiselle kymmenelle. Ylioppilaskunnassa keskeisissä tehtävissä toiminut Pentti osallistui aktiivisesti syksyllä 1960 myös Åbo Akademin ja Turun yliopiston yhteisen opiskelijajärjestön, Pultereiden perustamiseen. Akademin puolelta professorikuntaa edusti Adolf Metzger, renessanssihenkilö, josta Pentti löysikin Kallen lisäksi sopivan johtohahmon opiskelijajärjestön tapahtumiin.

Keväällä 1959 Pentti oli valmis kesän geologisiin kenttätöihin, jotka olivat hyvin paljattuja ja niihin oli runsaasti tulijoita. Ensimmäisen vuoden geologiaa opiskellut Osmo Inkinen kertoi tavanneensa opinnoissaan pitemmälle ehtineen Pentin ensi kerran junamatkalla Turusta Rovaniemelle, jossa kentälle menossa olleet opiskelijat aikansa kuluksi jakoivat korttiringissä jo ennakolta tulevan kenttätöiden ansioita. Kesän 1959 Pentti oli yhdessä Osmo Inkisen kanssa Outokumpu Oy:n kenttätöissä muun muassa Sodankylän Koitelaiskairassa ja Kittilän Telakönkällä. Outokummun malminetsintää Lapissa johti tuolloin

tohtori Vladi Marmo, jonka uraa eivät nykypäivän geologit ehkä tunne, joten muutama selventävä sana hänen merkityksestään Pentille ja koko geologikunnalle lieene paikallaan.

Marmo oli moniosaaja: maaottelutason koripalloilija, filatelistiseuran puheenjohtaja, Itä-Karjalan kallioperägeologiasta väitellyt tohtori ja sota-ajan kaukopartiojohtaja osasto Kuismasessa, jossa vihollisen selustaan tehdyillä pitkillä retkillä Marmo ryhmineen suoritti viimeisen päälle kaikki annetut tehtävät ja toi ryhmänsä sotilaat takaisin tukikohtaan. Marmo oli sodan jälkeen kymmenkunta vuotta geologina Sierra Leonessa ja sen jälkeen pari vuotta Outokummun geologina Lapissa, jossa hän toimi Pentin esimiehenä. Vuonna 1960 Marmo nimitettiin GTK:n ylijohtajaksi, ja myös Pentti siirtyi GTK:n ja samalla Marmon kesäapulaiseksi. Nähtävästi Marmo hyvänä ihmistuntijana totesi Pentin luotettavaksi ja kyvykkääksi tekemään hänelle uskottua kartoitustehtävää. Marmo kartoitti GTK:n ylijohtajan tehtävien ohella Virtain ja Keuruun karttalehtien kallioperää ja Pentti oli hänen kenttämiehensä.

Kesän 1961 Pentti oli yhdeksän muun suomalaisen geologian opiskelijan kanssa tanskalaisen kaivosyhtiö Kryolitselskabetin palveluksessa Grönlannissa. Tästä ryhmästä muutamia opiskelijoita osallistui helikopterin avulla suoritettuun ennakkokartoitukseen, mutta Pentti oli tanskalaisen kenttäparinsa ja kahden muun kartoitusryhmän kanssa Ivigtutin ylätasangolla tutkimassa alkalikivijuonia. Esimiesten arvion perusteella Pentti selvisi kiitettävästi itsenäisestä tehtävästä autiolla ja eksoottisella kartoitusalueella.

Vuodesta 1962 alkaen Pentti toimi jo ympäri vuoden tilapäisenä geologina GTK:ssa vaikka LuK-tutkinto valmistuikin vasta seuraavana vuonna. Silloisessa GTK:ssa huonetilaa oli vähän ja ylijohtaja Marmo rakennutti Pentille työhuoneeksi parin neliön kopin käyt-

tävän päähän. Siinä Pentti sai nyt mikrosko-
poida Marmon keräämiä kiviäytteitä. Opin-
tojen loppuunsaattamiseksi Pentti sai Kallelta
erikoisluvan tehdä opiskeluun liittyvän hie-
kurssin itsenäisesti keväällä 1963 GTK:ssa.
Tuolloin vielä Helsingissä asunut Turun yli-
opiston geologian assistentti kävi henkilökoh-
taisesti tarkistamassa kurssin.

Marmon karttalehtitöiden jälkeen Pentti
kartoitti kesällä 1964 Lappiin suunniteltujen
Lokan ja Porttipahdan allasalueiden veden alle
jäävät alueet ja sääskiiä kuhisevat jokivarsipu-
sikot. Tätä vaativaa elämänvaihetta hän on

muistellut Porttipahtaa käsittelevässä kirjoituk-
sessa (Manninen *et al.* 1988). Tämän jälkeen
hän siirtyi vielä Kauko Meriläisen tutkimus-
ryhmään kartoittamaan Kainuun kallioperää
ennen siirtymistään vuonna 1974 uudelle kar-
toitusalueelle Keski-Lappiin. Siellä Pentti suo-
rittikin arvokkaan ja merkityksellisen työn
Kittilän alueen kallioperäkartoituksessa. Kit-
tilän vulkaniittien avainalueena oli Linkupa-
lo, josta Pentin ehdotuksesta muodostettiin
retkeilyjen kohteeksi tulivuoripuisto. Liikku-
vana tukikohtana Kittilän erämaissa Pentillä
oli GTK:n Transit-pakettiauto, joka hätätilan-

Kuva 2. Opiskelu- ja kenttätöystävyydet Pentti Rastas ja Osmo Inkinen tapasivat Kittilässä yhteisellä
ekskursiolla noin 1975.

teessa toimi myös yöpymispaikkana. Kentällä Pentti työskenteli mielellään pukeutuneena vain shortseihin ja sandaaleihin, vaikka pahimpana rakkäaikana muut käyttivät hyttysmyrkyjä, -suoja ja jopa verhosivat päänsä verkon alle. Todellinen erämies ja kartoittaja ei Pentin mielestä näihin sortunut.

Geologisen tutkimuslaitoksen toimitalo Rovaniemellä valmistui 1980. Aluetoimisto perustettiin kuitenkin jo 1973, jolloin Pentti siirtyi kallioperäkartoittajaksi geologi Pekka Mielikäisen kanssa vastaperustettuun aluetoimistoon. Raskaan kenttätöön vastapainoksi tutkijoilla oli vapaaehtoisia yhteisiä tapaamisia, jotka sopivat hyvin Pentin sosiaaliselle mielenlaadulle. Nämä kokoontumiset nimettiin 1.11.1983 Kuppikunnaksi – nimi johdettiin taiteilija Eila Vuoriselta tilatuista savikupeista – ja Kuppikuntaan kuuluivat kaikki Geologisen tutkimuslaitoksen Rovaniemen kallioperätutkimusryhmän jäsenet. Jokaisella jäsenellä oli oma, numeroitu kuppinsa, alkanen silloin jo edesmenneestä Pekka Mielikäisestä. Kuppikunnan vuosipäivää oli tapana viettää vuosittain marraskuun ensimmäisenä päivänä, mutta Kuppikunnan kohtalona oli kadota GTK:n organisaatiouudistusten myötä. Nyt viimeinenkin kuppikunnan jäsen on jäänyt jo eläkkeelle. Pentti toimi alusta asti Kuppikunnan oltermannina ja ylimpänä juomanlaskijana.

Turun yliopistossa geologiaa ja mineralogiaa opiskelleiden alumnit kokoontuvat vuosittain seminaariin, jossa työelämässä edelleen toimivat tai jo eläkkeellä olevat geologit valmentavat nykyisiä geologian opiskelijoita työelämän mahdollisuuksista ja ongelmista. Samalla nämä Kakoliiteiksi itseään kutsuvat entiset Pulterit ovat pitäneet yllä keskinäistä yhteyttä ja verestäneet opiskeluaikaisia muistoja. Pentti Rastas osallistui joukon vanhimpain kymmenien vuosien aikana lähes kaikkiin Kakoliittien kokouksiin, joissa hänestä tuli

keskeinen hahmo ja tietynlainen ikoni nuoremmille jäsenille ja Pultereille.

Pentin erityinen henkilökohtainen ominaisuus oli lähes täydellinen musiikkikorvan puute, hän itse väitti tunnistavansa musiikkiesityksistä vain Porilaisten marssin. Se ei estänyt Penttiä esittämästä sopivassa tilaisuudessa ja ympäristössä mielikappaletaan Saarenmaan valssia, josta muodostui usein tilaisuuden ohjelmallinen kohokohta. Pentillä oli vahva laulajan mieli ja halu, ja kuulijalle jäi tunne, että hänen esittämässään Saarenmaan valssissa oli enemmän Kurkijokea kuin Saarenmaata: ”Siel’ lauantai-iltana valkeat koivut, jo kunnaille antavat lehtevän näyn...”

Vaikka Pentti ei kartoittajanurallaan kyntänyt tieteellistä tehtäväsarkaansa kovin syvästi, hänen aikanaan Kittilän alueen kallioperästä tehdyt havainnot ovat olleet pohjana sille geologisesti ja taloudellisesti merkittävälle kehitykselle, josta monien malmiesiintymien ja kaivosten Kittilä nykyisin tunnetaan. Pentti myös perehdytti monet nuoremmat kollegansa kartoituksen tekniikkaan ja erämiestaitoihin vaativissa Kittilän Lapin olosuhteissa.

Yhdessä Terttu-puolison ja Anneli-tyttären kanssa me kaikki kaipaamme Penttiä ja olemme kiitollisia, että hän oli niin pitkään mukana ja seuranamme ohjeineen, viisauksineen ja esimerkinä tunnollisesti suoritusta kenttätöystä.

OSMO INKINEN,
TUOMO MANNINEN,
HEIKKI PAPUNEN,
VESA PERTTUNEN

Kirjallisuus

Manninen, T., Pihlaja, P. ja Rastas, P., 1988. Porttipahta – ennen ja jälkeen vedenpaisumuksen. Teoksessa: Lappalainen, V. ja Papunen, H., Tutkimuksia geologian alalta. Turun yliopiston julkaisuja C 68, 179–184.

Kuva 3. Kairankiertäjät Pentti ja Osmo viehättävässä seurassa Sodankylässä vuonna 1959.